

A watercolor illustration of the Jičín Tower, a tall, square stone tower with a pointed roof, standing on a hill. The tower is the central focus, with a smaller building attached to its base. In the foreground, a stone wall runs across the scene, and a path leads towards the tower. To the right, a small wooden structure is visible near a body of water. The background shows a hazy town with a statue on a pedestal. The overall style is soft and painterly.

Věž Jičín

Příběh pěti staletí

Filip Foglar
Fakulta architektury ČVUT v Praze
Ústav památkové péče
2014
(redakčně upraveno)

Úvod

Jičínská vodárenská věž, v historický pramenech zvaná prostě "Věž", patří spolu s kostelem Sv. Ignáce mezi nejstarší dochované stavby ve městě, kde tvoří dominantu severozápadní části historického centra. První písemná zmínka o "věži vodné" se nachází v listině Mikuláše staršího Trčky z Lípy vydané 6. července 1502. Její další vývoj je spjat s osobní angažovaností Albrechta z Valdštejna, který jí vtiskl současnou podobu. Věž a její technologie je důkazem vyspělosti minulých generací. Svému účelu sloužila přes půl tisíciletí, z počátku jako jednoduchý dřevěný věžovitý objekt, později jako majestátní kamenná renesanční stavba. Ne nadarmo se o ní vždy hovořilo jako o architektonickém klenotu města. Během 20. století prošla velmi zajímavou historií stavebních a funkčních změn.

Čtvercová stavba Věže sestává z kamenných kvádrů o pěti odděleních se stanovou střechou původně krytou šindelem a následně břidlicí. Na východní straně jsou sluneční hodiny. Uvnitř v přízemí byl čerpací tlakostroj poháněný vodním kolem, jímž se čerpala voda a tlačila se železnými rourami do nejvyššího patra do měděné nádrže. Odtud se pak vedla do města do kašen a do zámku borovými rourami spojovanými železnými zděřemi.

Velká oprava Věže proběhla roku 1649. V roce 1845 pražský mechanik Romuald Božek opravil pumpy vodovodu nákladem 196 zl. 30 kr. Když byla v roce 1876 zřízena na Valdštejnově náměstí za sochou nejsvětější Trojice třetí kamenná kašna, byl do vodárny pořízen nový silnější čerpací stroj za 1750 zl. od továrny Frič a Macháček z Chlumu nad Cidlinou. Postavení stroje si vyžádalo 870 zl. a roury do nové kašny za 720 zl. Na tuto rekonstrukci přispěla místní spořitelna částkou 1000 zl. Vybudováním nového vodovodu ze Studeňan v roce 1907 však ztratila vodárenská věž svůj původní význam a při zavedení elektrického proudu do města byla přeměněna v transformační stanici. Dokonce nebyla daleko od demolice, které se však podařilo části jičínské inteligence z počátku 20. století zabránit.

V roce 1993 zakoupil Věž od města výtvarník Petr Heber a přeměnil ji v galerii svého díla tvořeného recyklací zdánlivě nepotřebných věcí.

V roce 2013 získala již značně zchátralá Věž nové majitele. Následně prošla celkovou rekonstrukcí, v rámci které byla adaptována na výjimečný historický apartmán s dobovým zařízením a galerií uměleckých děl.

Budova Věže je dokladem stavebního vývoje města, technické vyspělosti řemesla a vysoké estetické úrovně stavebnictví své doby. Je urbanisticky významným objektem s dominantní pozicí při hrázi rybníka Kníže v severozápadní části 1. ochranného pásma Městské památkové rezervace Jičín. Věž je nemovitou kulturní památkou zapsanou v Ústředním seznamu kulturních památek České republiky pod číslem rejstříku 45094/6-1097.

Stavebně-historický vývoj v kontextu událostí

Dějiny Věže

od 15. století dodnes

- před r. 1293 Město Jičín nemá podobně jako naprostá většina českých a moravských měst zachovanou svoji zakládající listinu. Přesto je možné podle dvou písemných zpráv poměrně přesně vymezit krátké období jedenácti let, během kterých byl Jičín jako město založen. O statcích zvaných Jičín se píše v listině královny Guty Habsburské datované do roku 1293. Královna daruje plat z tohoto svého majetku kostelu v Lysé nad Labem. Město Jičín vyměnil její manžel český král Václav II. v roce 1304 s Lévou z Konecchlumí za jiný nemovitý majetek. [Zdroj: Ulrychová Eva, Středověký Jičín v archeologických nálezech]
- do r. 1360 Nad městem podle Cidliny byl udělán rybník v době založení města, jež zve se "Knyeze" (Kníže) či podle polohy též "Hoření" (Hořejší). Do roku 1360 náležel jičínskému faráři. Od roku 1360 náležel vrchnosti. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906]
- 1368 a dále 1374, 1381, 1387, 1389, 1395, 1397, 1405. Zmínky o "Mlýnu Hořením", stojícím na hrázi rybníka Kníže. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] **v průběhu 14. či 15. století předpokládáme, že došlo k rozšíření mlýna o vodní věž** (dřevěnou-roubenou), což vyplývá z listů r roku 1502 (viz níže).
- 1457 Požár města. Podlehla celá severní strana spolu s předměstím Holínským. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] Stála-li již v té době jednoduchá věž, musela požárem být zcela zničena.
- 1481 Zmínka o kamenném mostu v hrázi rybníka Kníže. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906]
- 1483 Zmínka o mlýnu jménem "Hoření mlýn", kterému se říkalo též **Vodarský** (později), **neboť u něj stávala městská vodárna**. Stál na hrázi rybníka Kníže, nového rybníka. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1487 V roce 1487 získali po několika různých majitelích a po vymření rodu pánů z Vartenberka velíšské panství a město Jičín Trčkové z Lípy. Tento tehdy nepřilíš bohatý rytířský rod byl ovšem velmi ekonomicky činný a úspěšný. Navíc doba poděbradská a celé 16. století byla „zlatým věkem měst českých“.

Města bohatla, byly stavěny první kamenné domy často s honosnou výzdobou průčelí i veřejné stavby jako radnice, solnice. Dbalo se i o pořádek a klid města (ponocný, stráže, obecní šatlava) a byla realizována i první hygienická opatření jako veřejný vodovod, čistota ulic, odchyt toulavých psů, lékaři, ranhojiči, lázně apod. [Zdroj: Ulrychová Eva, Středověký Jičín v archeologických nálezech]

1502

Pan Mikuláš Trčka starší vládl městu Jičínu, jakožto pravý dědic a pán zboží Velíšského a města Jičina. Ku prosbě purkmistra, konšelů a obce vydal list, přející městu vodu i užitek z ní. 6. července 1502. Šlo o povolení užívat vodu, vodovod, bez jakýchkoli povinností k vrchnosti. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičina - díl I., Jičín 1906] **Mikuláš Trčka starší** potvrdil městu, aby oni, měšťané jičínští, tu vodu z toho místa, odkud ji nyní vedou, anebo potom, jestliže by ji odjinud vésti k své potřebě do města chtěli, ji bez všech poplatků i pro časy budoucí užívat mohli. z toho je zřejmé, že vodovod již před tímto rokem stál, jen byl novou vrchností znovu potvrzen. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičina, část II] Přesný účel využití vodovodu doložen není, **je však pravděpodobné, že již tehdy, nebo jen nedlouho poté, vedl vodu také do jediné roubené kašny na jičínském náměstí.** [Zdroj: Klipcová Barbora, Výzkum GA ČR 404/09/2112, Architektura, urbanismus a krajinotvorba frýdlantského vévodství Albrechta z Valdštejna] První zmínka o Věži. (?) [Zdroj: Valchářová Vladislava, Industriální topografie - Královéhradecký kraj, ČVUT v Praze 2012] Usuzujeme, že vodovod měl **vodárenskou věž, voda nemohla téci samospádem; předpokládáme její existenci, aby byl zajištěn dostatečný tlak. Předpokládáme roubenou stavbu, dřevěnou.**

1503

Za Trčků byl pro potřeby obyvatel položen již nejméně druhý veřejný vodovod. K roku 1503 je totiž poprvé uvedena vodárenská věž v majetku města. Stála na hrázi rybníka Kníže u mlýna a podhrázský mlynář měl pečovat o zásobování města vodou i o to, aby mlynáři dále na Cidlině měli dostatek vody pro mletí obilí. Že se oběma stranám nemohl zavděčit bylo předmětem opakovaných sporů v městské radě. Úsek dřevěného vodovodu složený ze tří vrtaných kmenů borovice byl odkryt v Palackého ulici. Kmeny byly spojeny tak pevně, že se nepodařilo zjistit spojovací články mezi nimi. Dřevo pod zuhelnatělou borkou bylo bělavé a nepoškozené. Voda byla brána z Cidliny, která tehdy protékala podél opačného východního okraje rybníka Kníže než v současnosti. Ve vodárenské věži byla voda vyčerpána tak vysoko, aby samospádem dotekla až na náměstí do kašny. Odtud byla v nádobách roznášena do jednotlivých domů. [Zdroj: Ulrychová Eva, Středověký Jičín v archeologických nálezech]

- Mlýn hoření se zve mlýnem Chajnovským podle majitele mlynáře Chajna. Pak náležel obci, která ho pronajímala za roční plat. Mlynáři obstarávali také obecní vodárnu vedle stojící, za což dostávali peněžitou odměnu. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1543** **Výstavba renesanční vodárenské věže.** [Zdroj: Wagner Jaroslav, Jičín, Odeon 1975] **Stojí již "Věž vodná".** [Zdroj: Kovový štítek ve zdi vodárny] [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] Podobu této věže sice dochované písemnosti nepřibližují, zřejmě se však jednalo o **jednoduchou roubenou stavbu**, z níž byla čerpaná voda **dřevěnými vodovodními rourami** rozváděna do míst svého užití. [Zdroj: Klipcová Barbora, Výzkum GA ČR 404/09/2112, Architektura, urbanismus a krajina tvorba frýdlantského vévodství Albrechta z Valdštejna]
- 1545 Zmínka o vodné věži. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1556 Pan Vilém Trčka, hejtman kraje hradeckého a pravý dědic a pán zámku města Jičína, potvrdil městu listinou ze dne 11. srpna 1556 listy z let 1502, 1512 a 1536, kterými povoleno bylo vésti vodu do pivovarů městských a darován byl rybník Kníže. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] Usuzujeme potvrzení existence rozvodu vodovodních trub z Věže.
- 1572 Město Jičín okolo čtvrté hodiny na noc na sobotu všecko z gruntu i s kostelem vyhořelo. Mimo město vyhořelo i předměstí Pražské. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] Věž byla pravděpodobně netknuta, nachází se na předměstím Holínském, mimo město.
- 1589** Nejzhooubnější požár města, 10. srpna 1589 u nějaké pekařky vypuklý. Zvony kostela se žářem slily, klenutí, krypta i kamenné sloupy sesuly. Všecko město i s předměstím vyhořelo. **Ve výčtu vyhořelých staveb uváděna "věž s strojem vodním a při ní mlejn".** [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] **Věž byla poškozena požárem, předpokládáme věž roubenou či kamennou s prvky dřevěnými.**
- 1602 **Věž upravena.** [Zdroj: Wagner Jaroslav, Jičín, Odeon 1975] Zmínka o vodné věži. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II] **Vodní věž nazývána prostě "Věží".** [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906]
- 1619 Oprava dubové kašny na náměstí, do kterého se hnala voda z rybníka nad městem. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906]

Věž vodárenská v dnešní podobě **byla postavena za doby Valdštejnovy či záhy po ní**. z knížecí komory na ní bylo půjčeno 500 zl. a materiálu v ceně 148 zl. 40 kr. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II] Za časů Valdštejnových Věž **znova byla vystavěna**. [Zdroj: Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906] Pravděpodobné datum **dokončení výstavby Věže** (Valdštejnovy přestavby). Věž byla původně **zdobená sgrafity**. [Zdroj: Poche Emanuel, Umělecké památky Čech 1, Academia 1977] **Letopočet nesoucí nápis ve sgrafitu "Lukass 1631"**. Ze stejné doby jsou pravděpodobně i **sgrafitová kvádrová orámování oken**. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380-388] **Už v roce 1631 se Věž omítala a dokončení vyplývá také ze samotné dikce Valdštejnovy stavební činnosti** - nebylo možné, aby poměrně jednoduchá a přitom tak důležitá stavba, která byla **zahájena nejpozději 1631**, navíc s Valdštejnovou finanční podporou, trvala tak dlouho - to bylo pro Valdštejna naprosto nepřijatelné. Mluví-li se v pramenech o popohánění stavby v roce 1631, **šlo jistě jen o poslední dokončovací práce**, nebo daleko pravděpodobněji o samotné práce na souvisejícím vodovodu (tj. kladení trub), který byl nepoměrně náročnější akcí než sama Věž.

Písemnosti valdštejnské epochy města (1621–1634) přinášejí několik dosud neznámých zpráv, které dokládají, že dosud nedatovaná úprava vodárenské věže do její současné podoby byla realizována v době Albrechta z Valdštejna. **Práce byly zahájeny na jaře roku 1631, dokončeny zřejmě v podzimních měsících a jejich součástí byla i oprava starého jičínského vodovodu**. Hlavní náklady na realizaci stavebních prací nesla sama jičínská obec, celý podnik se však odehrával pod dohledem a nepochybně i z podnětu samotného Valdštejna. Průběh a organizace stavebních prací vykazují stejné momenty jako výstavba a přestavba jičínských měšťanských domů. Také na staveništi vodárenské věže a vodovodu směřoval stavební materiál z Valdštejnových zdrojů a také jejich výstavbu vévoda zajistil finanční půjčkou ze svých rent. **První stavební práce jsou doloženy na jaře roku 1631**. s datem 26. dubna 1631 adresovala Valdštejnova jičínská komora dekret jägermeisterovi vévodství „o vydání 24 dubů obci jičínské k postavení vodárenské věže“. Podle jejího příkazu z 14. června 1631 byl rentmistr frýdlantského vévodství povinen zapůjčit částku 100 zl. „oproti potvrzení radě města Jičína ke stavbě vodárenské věže“. **V letních měsících již byla hrubá stavba dokončena a 1. srpna** proto komora přikázala „hejtmanu panství Skála a Semily, aby co nejdříve **jednu pec bílého vápna tatobitského ouřadu zdejšímu k obmítání vodárny** odeslati dal.“ Práce na zprovoznění vodárny se však protáhly ještě do podzimních měsíců a proto hrozilo, že vévoda, který avizoval svůj příjezd do Jičína, vyjádří po

- přehlednutí nedokončené stavby přinejmenším velkou nevoli. Dne 3. října 1631 proto komora adresovala dekret „Purkmistru a ouřadu konšelskému města Jitčína (...), aby s vedením vody a kladením trub pospíšili, tak aby do středy prve příští zajisto voda do města Jitčína býti mohla, nebo J. m. k. ráčí z neděle na Jitčín přijeti.“ [Zdroj: Klipcová Barbora, Výzkum GA ČR 404/09/2112, Architektura, urbanismus a krajinotvorba frýdlantského vévodství Albrechta z Valdštejna]
- 1634 Valdštejnova smrt. Věž měla být již dokončena. [Zdroj: Klipcová Barbora, Výzkum GA ČR 404/09/2112, Architektura, urbanismus a krajinotvorba frýdlantského vévodství Albrechta z Valdštejna]
- 1638 Po Valdštejnově pádu tzv. "komise nad domy a grunty rozestavěnými a nezaplacenými" v účtu pohledávka protipohledávek požaduje zmíněných 500 zl. od obce (za vodní věž), sumu za materiál odpustiti ráčí. Byla-li Věž již dostavěna zcela, či ne, či zda byla jen poškozena, to nevíme. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1649 14. července 1649 hejtman panství **poroučí, aby obec neprodleně vodárnu "vyzvedla"** (dostavěla), bez výmluv a odkladů! Druhého dne, 15. července, obec na to odpovídá, že uznává tuto potřebu a povinnost, ale žádá, aby z důchodů panských nějakou částku na to obdržela; až přijdou lepší doby, že to splatí. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II] **Věž přestavěna.** [Zdroj: Wagner Jaroslav, Jičín, Odeon 1975] **První velká oprava Věže.** [Zdroj: Valchářová Vladislava, Industriální topografie - Královéhradecký kraj, ČVUT v Praze 2012] **Předpokládáme finální dnešní podobu exteriéru až do 20. století, dokončení rozestavěné Valdštejovy Věže.**
- 1681 Požár města. Soudobá kresba. [Zdroj: Wagner Jaroslav, Jičín, Odeon 1975]
- 1735 **Věž upravena.** [Zdroj: Poche Emanuel, Umělecké památky Čech 1, Academia 1977]
- 1756 Lavírová kresba - J. Sikora - pohled na Jičín od severozápadu. [Zdroj: Wagner Jaroslav, Jičín, Odeon 1975]
- 1785 O vodárně se hovoří jako o **klenotu města**. Mlynář Jan Samohrd žádá, aby mu opět byla svěřena vodárna k opatrování. Nebylo někdy dost vody pro vodárnu a mlýn současně a mlynáři si vypomáhali na úkor vodárny. Také mlynáři z Doleního mlýna si často stěžovali na zacházení s vodou Hořeních mlynářů. Pro tyto nedostatky se mlynáři často střídali, obci z toho vyvstávaly časté problémy. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]

- před r. 1788 Grafika Jana Venuta. Pohled od severozápadu. Střecha bez námětků, krytina šindel nebo břidlice, vysoká korouhev. [Zdroj: Historický atlas měst České republiky, svazek č. 18 – Jičín, mapový list č. 34, Praha 2008]
- 1800 (přelom stol.) Grafika Jana Venuta. Pohled od západu. Střecha bez námětků, krytina šindel nebo břidlice. [Zdroj: Historický atlas měst České republiky, svazek č. 18 – Jičín, mapový list č. 34, Praha 2008]
- 1800 (poč 19. st.) Viněta z učňovského listu, pohled na Jičín od západu, při levém okraji stará vodárna. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1838** Vodárenská věž se popisuje takto: Stojí u pražské silnice, je z kamenných kvádrů o čtyřech odděleních (patrech) (!) krytá šindelem, na východní straně jsou sluneční hodiny, **uvnitř v přízemí je tlakostroj** - pumpy, kterými se čerpá a tlačí voda železnými **rourami do nejvyššího patra do měděné nádrže**, odkud se vede do města. **Tehdy zdi ani střecha nebyly v nejlepším stavu, železné pumpy a vodní kolo však byly zánovní. v přízemí byla kamna, odkudž se pro zahřátí prostoru uvnitř šířil kouř a pokrýval vše sazemi. Bylo třeba nových kamen, zasklení oken, aby teplo v zimním čase lépe se ve Věži udržovalo.** Při západní zdi byla přízemní místnost s **vodními koly**. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II] Dle popisu a řeči o přízemí s tlakostrojem usuzujeme, že ani jedna z kleneb ještě v tuto dobu neexistovaly.
- 1840 (40. léta) ? **Řez Věží s vodním strojem.** Nadepsaný „Bidschower Kreis“ (Bydžovský kraj) a „Aufnahme / Der in der Stadt Gitschin bestehenden Wasserleitung“ (Zaměření / Stávající vodovod ve městě Jičíně) [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380, inv. č. 1781] **Kraj Bydžovský vznikl v r. 1751, od r. 1784 až do zrušení v r. 1850 měl sídlo v Jičíně.** Kraj Jičínský se sídlem v Jičíně začal fungovat 15. 1. 1850. Převzal jako priora nevyřízené spisy krajského úřadu Hradeckého a Bydžovského, i část nevyřízených spisů kraje Boleslavského dle spádového území. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, PhDr. Eva Bílková cituje z dějin správy města] **Plán tedy jistě pochází z doby 1751-1850.** Předpokládáme ale jeho přesnější zařazení do 30. let 19. století jakožto vyobrazení "zánovních pump" dle popisu 1838, **nebo pravděpodobněji do 40. let 19. století, jakožto podklad pro Romualda Božka**, který si jej mohl vyžádat z důvodu prováděných oprav v roce 1845.
- 1845 Pražský mechanik Romuald Božek (1868-1897) opravoval pumpy vodovodu nákladem 196 zl. 30 kr. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1845 Předpokládáme stavební úpravu - **vyklenutí půlkruhové valené klenby** nad strojovnou přízemí, a to v souvislosti s popisem 1838, který mohl být

objednán a vyústit v požadované úpravy. Toto zaklenuťi tedy řešilo především požární nároky, členilo stavbu již na "požární úseky", a mohlo souviset se změnou topeniště. Pravděpodobně byla v půlce století nahrazena primitivní kamna či otevřený oheň novými železnými kamny, dírou v klenbě se mohl přepouštět teplý vzduch do vyšších poloh k nádrži s vodou. Předpokládáme, že archiv města nedochoval přesné účty za tyto stavební práce proto, že na těchto úpravách mohli pracovat zedníci obecní, či je jen sumarizoval na ročních výčetkách.

- 1850-57 Popisy technických záležitostí v němčině, písemné materiály v téže slozce jako plán z předpokládaných 40. let. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380, inv. č. 1781] Jedná se pravděpodobně popisy strojů a manipulace s nimi, zároveň se může jednat popisy změn systému vytápění. Můžou dataci souviset s plánem, ale též nemusí, plán k nim mohl být kdykoli později vložen, a asi i byl.
- 1875 **Výkres "Základní plán ku postavení trojčerpádlového vodotlakového stroje pro slavné město Jičín"**, zobrazuje detailní řešení usazení soustrojí, nový průraz pro přítok vody. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380, inv. č. 1781] 19. srpna 1875 Městská rada v Jičíně pánům Fričovi a Macháčkovi v Chlumci: reakce na nákres ze 6. 8. 1875 a sdělení, že zastupitelstvo 18. 8. 1875 „zařízení nového stroje tříčerpádlového bez tlakostroje do zdejší vodárny povolilo. ... Obracíme se k Vašnostem se žádostí za brzké zhotovení stroje tohoto a upravení jej v ten způsob, aby v případě nutné potřeby i také tlakostroj k němu připojiti se mohl...“ [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380, inv. č. 1781] Jedná se s největší pravděpodobností tedy přímo o nákres nabídky firmy **Frič a Macháček z Chlumce nad Cidlinou**. s touto změnou byla skoro jistě změněna i poloha hřídele, posunuta více k západní straně Věže a též níže k zemi, původní otvor je dozděn. Zajímavé je, že výkres ignoruje stávající studánku - jímku. Výkres popisován v palcích - to odpovídá době (v palcích se psalo cca do r. 1880).
- 1876 Na Valdickém předměstí za sochou nejsv. Trojice zřízena třetí kamenná kašna, do vodárny byl **pořízen nový silnější čerpací stroj** od továrny Frič a Macháček z Chlumce n. Cidlinou. za 1750 zl. Buduje se nová odbočka od horní kašny k nové kašně na Valdickém předměstí. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, doplnit konkrétní (!)]
- 1876 Ve druhé polovině 19. stol. v souvislosti s přechodem na nové soustrojí a přísnějšími požadavky na jeho obsluhu předpokládáme pravděpodobnou stavební úpravu - **vyklenutí ploché klenby** (strop dnešního suterénu), a to do poloviny výšky mezi podlahou strojovny a stávající půlkruhovou klenbu.

Důvodu pro ní bylo hned několik. Jednak byla reakcí na navedení terénu a zvýšení nivelety silnice za současného **proražení nového vchodu ze severovýchodu**, tedy byla novou hlavní podlahou přízemí Věže. Za druhé pak tato klenba jasně oddělila dva provozy s rozlišným **právem přístupu**. Vodohospodářský provoz zánovního drahého soustrojí v suterénu, obsluhovaného mechanikem specialistou jednou za čas, a vytápěcí provoz zajišťující nezamrzání nádrže v zimě, obsluhovaného běžným obecním topičem denně. v neposlední řadě pak musela sehrát roli hygienická opatření a požadovaná technologická čistota strojů, která nesnesla topeniště již přímo v tomto prostoru, a to i z prostorových nároků, neboť nový stroj byl značně větší. Topeniště se tedy posunulo o podlaží výše, právě do dnešního přízemí na novou klenbu, pro topiče prakticky již přístupného s palivem po rovině. Zároveň s touto klenbou tedy **předpokládáme změnu způsobu vytápění na tahový systém a vyždění nového komína**, dodnes v suterénu existujícího, který sloužil pro tahová kamna v přízemí (1. patře), v suterénu pak měl pouze svojí patu a vybírací otvory, zaústěn byl však až nad úroveň půlkruhové klenby (kvůli tahu), v půlce výšky objektu je v exteriéru patrné vyústění kouřovodu. Předpokládáme, že archiv města nedochoval přesné účty za tyto stavební práce proto, že na těchto úpravách mohli pracovat zedníci obecní, či je jen sumarizoval na ročních výčetkách.

- 1877 31. ledna 1877 Městská rada v Jičíně strojnické továrně Frič a Macháček v Chlumci nad Cidlinou „Rada krajského města Jičina vyslovuje Vám tímto své zvláštní uznání za dokonalé a správné dodání a postavení vodních tlakostrojů, kteréžto městu našemu platné služby proukazují, doporučující Vás zároveň všem cti slavným zastupitelstvím, která na zařízení podobných tlakostrojů pomýšlejí. Nové tyto tlakostroje, restaurované do naší vodárny, dodávající třem městským kašnám vodu ze značné hloubky a vzdálenosti, osvědčují se výborně a předčí důkladností svojí jakož i láci stroje cizozemské...“ [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380, inv. č. 1781] Je zajímavé, že již **za tři roky od tohoto okamžiku** už vodárenská věž přestává dostačovat a hledají se jiné možné zdroje! Předpokládáme, že to může souviset s velkým a neočekávaným rozmachem železnice a souvisejících "bahnhofstrasse".
- 1880 Starosta Václav Fejfar si vyžádal 200 zl. na hledání pramenů pro řádný městský vodovod s pramenitou pitnou vodou pod Čerovkou. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, doplnit konkrétní (!)]
- 1885 Za starosty Františka Dollanského se hledaly prameny v Prachovských skalách. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, doplnit konkrétní (!)]

- 1897 Vážně se mluví o využití pro nový vodovod pramenů z Bradlecké Lhoty, které dávaly skoro 10 litrů za vteřinu.
- 1894 **Plány a popisy vybudování nových filtrů.** Návrh na filtrování vody pro 8 000 obyvatel přes staré kotle naplněné koksem, aby se zakalená voda z Cidliny mechanicky vyčistila, neboť jinak než mechanicky znečištěna není. (...) 27. června 1894, městský inženýr Bedřich Pelz. **U vodárny mezi Pospíšilem postaví se dva rezervoáry zděné.** U silnice není nikde místa, ostatně nemožno veškerou vodu jdoucí na vodní kolo filtrovati. Dělení hned vodu jdoucí na kolo vodní od vody jdoucí pod stroj (do kašen) vyžadovalo by zvláštní kanál a mimo to vodní síla by byla o to zmenšena. Voda teče ze žlabu na kolo, odkud část jí teče do studánky pod ?parní písty, kterými je do vodovodu tlačena, větší část teče pak do mlýnského náhonu. Nyní poteče z náhonu do rezervoáru, odkud kanálkem do studánky. Rezervoáry naplní se říčním pískem vypraným a koksem. Voda bude vždy jednou nádržkou procházeti, kdežto druhá se mezitím vyčistí a čerstvým koksem naplní. 26. července 1894, městský inženýr Bedřich Pelz. (Přiložen i podrobný rozpočet.) [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380-388]
- 1899 Jaké to bylo v Jičíně s vodou... **Byl to i v roce 1899 stále ten starý, vlastně trčkovsko-valdštejnský vodovod, který měl své hlavní zařízení ve vodárenské věži** z roku 1543 u rybníka Kníže. Voda, která k ní přitékala náhonem při východním jarošovském břehu rybníka, byla poměrně čistá, ale mísila se u hráze i s vodou rybníční. Přitékající voda svou silou otáčela vodním kolem dole ve Věži. To uvádělo v činnost tlakostroj (soustavu pump), který vodu hnal do **měděné nádrže nahoře ve Věži**. Odtud se voda samospádem rozváděla do městských kašen a stojanů. k městským kašám a vodním stojanům chodívaly ženy s chudších rodin a děvečky z bohatších rodin **pro užitkovou vodu**. Nosily ji na zádech v dřevěných putnách opatřených popruhy a poklopem, aby jim voda necákala na záda. Měly příležitost si tu trochu popovídat a k večeru třeba i navázat známost s vojákem. Podle novin existuje (v roce 1897) **šest obecních studní, poskytujících pitnou vodu**, ale v dobrém stavu nebyly. Ústřední studna na pitnou vodu stála od nepaměti na Velkém náměstí, zakrytá (1838) půvabnou empírovou stavbičkou, zvanou Konvičkova kašna. Měla (od r. 1881) litinovou pumpu od firmy Wiesner z Chrudimi s dvěma výtoky a dávala vodu z hlubších vrstev, když Matěj Šulc z Kosti (v roce 1876) zvýšil její vydatnost provrtáním slínito-pískovcových vrstev do větší hloubky. Další obecní studny pumpy neměly a nebyly tedy uzavřeny, leda zakryty stříškou, jako na Novoměstském náměstí. Voda se z nich nabírala okovem. Noviny (v roce 1901) popisují, jak ve studni uprostřed náměstí na Novém Městě, už 12

let nečisté, jsou ve vodě střepy, hadry a smetí. Jinde prý plave chcíplá kočka. Tehdejší uličníci prý do studny na okov plivají, takže kdo chce vodu nabírat, musí okov nejdříve očistit. Téhož roku (1901) dala rada většinu obecních studní uzavřít kamennými poklopy a opatřit pumpami. Zle bylo, když přišlo suché léto. Přítok z Cidliny byl tak slabý, že **voda občas nestačila svou silou otáčet předpotopním kolem ve vodárně a tlačit vodu do vodojemu**. Pak voda v kašnách a stojanech chvílemi netekla a jičínské a jičínské noviny popisují, jak v kašně pod Amfitrité bylo jen pět centimetrů vody a děvečky ji nabíraly do puten houbou. Radní by neměli jen krčit rameny a ukazovat na modrou oblohu. (...) Na konci 19. století Jičín velmi pokulhával za ostatními českými městy, neměl pitný vodovod, řádnou kanalizaci, plynámu, natož elektrárnu. Ulice byly chudě osvětleny petrolejovými lampami a vozovky nebyly dodlážděné. (...) [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, doplnit konkrétní (!)]

- poč. 20. stol. Fotografie. Krytina šindel, některá okna zazděná, znatelné kruhové otvory na z a s straně, lednice pro vodní kolo, konkrétní tvar věžičky s praporem. [Zdroj: Regionální muzeum a galerie v Jičíně]
- 1904 Obrací se pozornost ke studeňanským pramenům, inženýr Haluška nalézá mocné spodní prameny již v hloubce 5 metrů. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1906 Profesor inženýr Hráský z české Vysoké školy technické v Praze posoudil prameny ze Studeňan, jakožto plně vyhovující jak kvalitou, tak vydatností. >Publikace nafocená v archivu< Vypočítává výtokové litry na 12 za vteřinu a odhaduje že při jedné studni a 70 litrech průměrně na osobu a den vystačí pro 15 000 obyvatel. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1907** Jičín se konečně dočkal nového vodovodu, již s pitnou vodou, ze Studeňan. Vodovod má výtoky pramenů jak na konkrétních místech na ulicích, také je již i dováděn přímo do domů. >Publikace nafocená v archivu< **Vodárna ztrácí svůj původní účel**, na nějakou dobu zcela ztrácí význam, až do zavedení elektrického proudu do města. V tomto roce se po městě klade potrubí, město je jako za války rozkopáno. S přípojkami do domů se začalo až v listopadu. [Zdroj: Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1908 Účet hodináře a mechanika Bohumila Židlického Městské radě v Jičíně za elektrický ukazatel stavu vody ze studny do strojovny.
- 1909** **Usnesení městské rady v Jičíně o snesení (zbourání) nevyužité vodárenské věže**. Rozpočet vypočítává ceny za bourací práce na základě kubatury a pracovních dní. Počítá se s demolicí Věže, lednice pro kolo

a dvou kašen. Jsou zahrnuty i náklady na odvoz kamene na vyhrazená místa a také čedičová dlažba určená na místa kašen. Ze dne 14. června 1909, autorem Bedřich Pelz. **Jičínský krajský odbor, ústř. spolku čes. profesorů v Praze, žádá Slavnou městskou radu v Jičíně o přehodnocení stanoviska:** Učitelé veškerých středních škol v Jičíně, shromáždění ve své občanské schůzi usnesli se na následujícím projevu. Dle usnesení Městské rady města Jičina má býti snesena stará vodárenská věž u rybníka Kníže. Ačkoliv věž ta nemá zvláštní umělecké ceny, **jest přece zajímavým dokumentem tehdejší stavební periody a činí s přilehlými stromy akátovými a okolními stavbami rázovitý a malebně ladný celek. Odbouráním věže utrpěl by estetický vzhled tohoto pěkného koutku a těžko by bylo naléztí náhrady.** Ani rozšíření silnice před defilé, jakým je hráz rybníka, není dle našeho mínění nutným, zvláště na straně věže. (...) Za jičínský krajský odbor Spolku českých profesorů v Praze – předseda Gotthard Smolař a jednatel Antonín Martínek. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičina, karton č. 380, inv. č. 1781] Antonín Martínek (1870-1945), profesor reálky v Jičíně, ilustrátor, konzervátor Státní památkové péče, autor soupisu historických a uměleckých památek v okrese jičínském, redaktor časopisu z Českého ráje. [Zdroj: Bílková Eva: Pod Valdickou branou. Jičín 2004, s. 34, 71] a k **tématu snesení věže se dne 7. 9. 1909 na městskou radu obrátil i c. k. konzervátor Tomáš Záklasník:** „... Pohnutek, které vedly k tomuto usnesení neznám, a jsem přesvědčen, že dlouho asi důvody pro i contra uvažovány, než stalo se usnesení **zbořiti budovu snad nejstarší v celém městě;** neboť mimo kostel sv. Ignáce, který staven na počátku 14. století, nevím, která budova v Jičíně by byla starší, ač není-li vodárna starší než chrám sv. Ignáce. Dle listiny Mikuláše Staršího a Mikuláše Ml. z Lípy z r. 1502 stála asi již vodárna, neboť se v listině mluví o vedení vody z rybníka do města ku všelikým potřebám už stávajícím a r. 1634 po smrti Albrechta z Valdštejna připomíná se opět v účtech. Ovšem během času zažila oprav dosti, ale celkový ráz zůstal jistě týž až na naše časy... Dle intencí c. k. ústřední komise pro vyhledávání a zachování historických a uměleckých památek ve Vídni a z vlastní povinnosti své dovoluji si protestovati proti zboření vodárny... Nemá-li někdo snad srdce pro památky a zdá se vodárna neúhlednou, nechť se podívá ze silnice turnovské na Jičín a jistě mu padne první do oka – vodárna, budova to **rázovitá pro celé okolí.** Odstraněním jí celé okolí ztratí svůj ráz podobajíc se vesnici, a to jest důležitou příčinou, pro kterou c. k. ústřední komise a všichni vlastimilové hledí zachovati předměty na pohled nepatrné.“ (...) [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičina, karton č. 380, inv. č. 1781] Tomáš Záklasník (1849-1929), školní rada a profesor reálky v Jičíně

(1876-1907), spoluzakladatel jičínského muzea, konzervátor státní památkové péče (33 let) [Zdroj: Kaska František: z říše věčného klidu. Rkp., kap. VIII, s. 79. Fond Kaska František, karton č. 1, inv. č. 3.] **První náznaky památkové ochrany, zároveň klíčový nesouhlas tehdejší jičínské inteligence se zbouráním věže, naštěstí úspěšné, jinak by věž dnes nestála.**

1909 Kresba. Krytina šindel, některá okna zazděná, znatelné kruhové otvory na z a s straně, jistící kotva, lednice pro vodní kolo, vchod ze SV strany. [Zdroj: Regionální muzeum a galerie v Jičíně]

1910 (až 1923) Výkres stavu, řez věží a půdorys. Zachycuje ještě **obě klenby** současně. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380-388] Mohl být pořízen na počátku 20. stol., či později až jako **podklad pro projekt přeměny na trafostanici**. Tomu by odpovídala podobná grafika i doplněné nákresy elektroinstalace, proti tvrzení však je výrazně archaičtější písmo.

1917 **Objevena sgrafitta z roku 1623 (nejspíš se spletl a měl na mysli 1631!).** Osobně se angažuje c. k. vládní rada a zemský konzervátor, aby bylo možno na sgrafitech dále pátrat, zajistit je. Volně citováno z dopisu 14. června 1917 C. k. zemského konzervátorského úřadu pro království české Slavnému purkmistrovskému úřadu v Jičíně. Funguje tedy cílená památková péče. Téhož roku 20. července odpovídá restaurátor akad. sochař Jindřich Čapek c. k. zemskému konzervátoru pro království české. Shledává na severozápadní fasádě vodárenského přístavku asi 1 m nad nynějším terénem na nároží **zaškrábaný nápis do omítky "Lukass 1631"**, vlevo od něho jsou nejasné stopy jakési náplně v kruhovém poli (snad znaku) a na druhém nároží vpravo, zcela u země, vyškrábany jsou v omítce obrazce ryb, jezdců na koních a sice v droboučkém měřítku, naivního provedení, bez jakékoli umělecké ceny. o nápisu lze s určitostí tvrdit, že vryt byl do omítky nezatvrdlé, kdežto ostatní kresby vyškrábany byly později, kdy již omítka byla zatvrdlá a jistě neměly účel omítku zdobiti. Na ostatní fasádě přístavku i věže vodárenské jsou **ozdobeny vrytými do omítky kvádry pouze okna věže a mimo těch, nenalezl jsem žádných jiných ozdob sgrafitových.** Omítky věže i přístavku zachovaly se většinou původní, a sice na hrubozrnném podhozu natažena jest omítka jemnozrnná a na povrchu jest vyhlazena vápenným nátěrem. v pozdějších dobách nanesené nátěry neukryly zaškrabované kvádrování oken věže a byly by vidět i jiné stopy ozdob kdyby byly bývaly na fasádě věže provedeny. Byla-li nějaká ozdoba nad vchodem do věže nelze dnes zjistit, poněvadž **po zavezení okolního terénu vybourány byly do věže nové dveře a osazeno nové ostění.** Provedení nápisu nese stopy určitého a jistého vedení nástroje a soudím, že

- jej zhotovil týž, který prováděl sgrafitové orámování oken věže. Zachovat nápis na místě samém, kde byl nalezen, není možno s ohledem na chatrné zdivo a exponované místo. Doporučuji sejmutí omítky s nápisem a s kruhovou náplní a upravení této omítky pro účel muzejní. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380-388]
- 1918 foto - věž na pohlednici odeslané tohoto roku, sbírka K. Čermánka [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, doplnit konkrétní (!)]
- 1919 **Rozprodávání vodárenského zařízení.** Karel Korel oznamoval (asi městskému úřadu nebo radě města) 2. 4. 1919: „Strojní zařízení staré vodárny zřízeno bylo kol roku 1875 nákladem asi 4000 zl. včetně rozvodného potrubí do tří kašen... sestává z jednočinné pumpy trojnásobné se zalomeným hřídelem s ozubeným převodem k vodnímu kolu, z plechového větrníku a redukčního ventilu. Zařízení toto jest starého typu a dalo by se ještě po opravě někde na venku použít. Pro zdejší obec čerpadla ta nemají ceny ... ježto svojí dimenzí jsou malá a většího tlaku neunesou.“ [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičín, karton č. 380, inv. č. 1781]
- 1921 Dochovaná korespondence týkající se přeměny na transformátor z pohledu památkového úřadu. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380, inv. č. 1781] Firma Kober a Tomsa zřizuje tovární výrobu knoflíků v přílehlém Vodarském (Hořejším) mlýně. [Zdroj: Valchářová Vladislava, Industriální topografie - Královéhradecký kraj, ČVUT v Praze 2012]
- 1923 Výkres, řezy věží a půdorysy, ze dne 18. 10. 1923. **Plán trafostanice.** Firma Bartelmus, Donát a spol. **Obsahuje plochou klenbu** se zásypem nad strojovnou, neobsahuje zatím ŽB strop v horním patře. **Dále obsahuje popisy k zaldění bočních oken, proražení ventilačních otvorů a otvoru pro elektrická vedení.** Dále výkres železobetonového stropu do trafostanice - ze dne 16. 11. 1923. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 388, inv. č. 1808] Konzervátor ministerstva školství a národní osvěty prof. Antonín Martínek úředně sděloval 10. 10. 1923 městské radě stanovisko Státního památkového úřadu v Praze – souhlasí s adaptací věže pro el. primární vedení a zřízení transformátoru, provedenou šetrně k památce, odkazuje na úspěšně realizované případy v Belgii a v Německu. /podepsán přednosta úřadu dr. Jeřábek/ Jde o reakci na dotaz, který Martínek zaslal Státnímu památkovému úřadu na základě dopisu starosty města Vojtěcha Jírů z 26. 9. 1923. Městský úřad v Jičíně Antonínu Martínkovi 26. 9. 1923: „Městská obec jičínská hodlá zřídit ve staré vodárenské věži transformátor pro elektrické vedení ve městě. k tomu účelu bude věž

opravována. **Její vnější vzhled i vnitřní rozdělení nebude nijak měněno**, běží tedy toliko o přívod čtyř drátů a upevnění příslušných konzol. Žádáme Vás, abyste tuto věc památkovému úřadu oznámil.“ [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 388, inv. č. 1808] Je dnes ale **zcela zřejmé, že došlo k zásadním změnám** - proražení horizontálního okenního otvoru, zazdění dvou stávajících oken, vybudování železobetonového stropu poměrně masivně vnořeného rozšiřujícími se kapsami do zdiva. Pravděpodobně však došlo v této souvislosti i k **demolici staré půlkruhové klenby**, která jim zásadně překážela při přestavbě!

- 1923 Výkres nového železobetonového stropu, řez věži s půdorysem, ze dne 16. 11. 1932. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380-388] V původním projektu trafostanice se železobetonový strop ještě nevyskytuje, museli teprve později zjistit, že budou tento strop jako pracovní-technickou podlahu potřebovat, asi jak při výstavbě, tak při kontrolách běžného provozu a opravách.
- 1924 Výzva starosty Jičína na podání nabídek za zhotovení 1) Návěsní tabule ku vodárenské věži ve výměře 360 x 270 dle staré návěsní tabule. Obě pak upevniti na přístavek vedle věže, 2) Zhotovení nových dveří do věže z měkkého materiálu dobře fermeží napuštěné, 110 x 200 a 110 x 180. 3) Zhotovení jednoho okna obloukového rozměry 100 x 80. Truhlář ručí za výrobek po 2 roky a zadrží se po tu dobu 10% kauce. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380-388]
- 1925 Hospodářská kolaudace městské elektrovodní sítě, zařízení v transformačních stanicích a domovních přípojek. Do této doby byly zřízeny další 3 (nebo 2) trafostanice. [Zdroj: Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 388, inv. č. 1808]
- 1940-49 Věž - trafostanice - opravena na vnějšku a pokryta břidlicí. [Zdroj: Mencil Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II]
- 1953 **Věž přestává sloužit jako transformátor a ztrácí svůj význam.** [Zdroj: Osobní rozhovor s Petrem Heberem v květnu 2014]
- 1992 Opravena střecha - **břidlicovou krytinu nahrazuje červený na koso kladený eternit** doplněný klempířskými prvky měděnými. [Zdroj: Městský úřad v Jičíně, archiv Oddělení státní památkové péče]
- 1993 **Věž kupuje výtvarník Petr Heber a adaptuje od dubna 1993 postupnými kroky věž z vysloužilé trafostanice na galerii Na Hrázi.** [Zdroj: Osobní rozhovor s Petrem Heberem v Šenku Na Hrázi v dubnu 2014] Přeměna pozemku před věží na soukromou zahrádku (pískovcová dlažba, dřevěný plůtek, výsadba keřů, umístění umělecké plastiky, umístění reklam). [Zdroj:

Městský úřad v Jičíně, archiv Oddělení státní památkové péče] Dochází k vybourání technologií transformátoru, kabelů a žebříku, k vyčištění celého přízemí. Petr Heber pak buduje nové wc. **Hlavní změnou je zaldění starého vstupu od hráze ze SV strany a proražení nového vstupu z JV strany.** Zapotřebí bylo 4 překladů - válcovaných profilů i 260. v září 1993 je přízemí hotovo a konečně se může konat **první výstava.** [Zdroj: Osobní rozhovor s Petrem Heberem v Šenku Na Hrázi v dubnu 2014] **Dochovány výkresy a stavební povolení.** Je povoleno nové členění na více pater (suterén - vinárna, přízemí - prodejna galerie, 2. NP - depozitář, 3. NP - volný prostor s možností příležitostného letního bytu). [Zdroj: Městský úřad v Jičíně, archiv Stavebního úřadu]

- 1994 Petr Heber vkládá do dispozice věže nový povalový strop na jeho původní místo před r. 1923, a tím vytváří nové patro ve věži. k němu pak buduje schodiště. [Zdroj: Osobní rozhovor s Petrem Heberem v květnu 2014] Nové omítky a nátěry věže v barevnosti stanovené oddělením památkové péče dle závazné dokumentace. [Zdroj: Městský úřad v Jičíně, archiv Oddělení státní památkové péče]
- 1995 Konverze objektu pokračuje. Ve 3. NP na novodobém železobetonovém stropu buduje Petr Heber světničku - příležitostný letní byt s wc a koupelnou. Zároveň dostavuje schodiště mezi 2. a 3. NP. Poslední stavební úpravou je provizorní podepření uhnívajícího a chátrajícího krovu věže. **Do zdí jsou vysekány kapsy pro záhlaví trámů,** po vsazení trámů pod trámy krovu je mezera vyplněna montážní pěnou. [Zdroj: Osobní rozhovor s Petrem Heberem v květnu 2014]
- 2013 - 15 Věž získává nové majitele a prochází celkovou rekonstrukcí, v rámci které je adaptována na obytnou galerii. Je v ní umístěna trvalá výstava děl předchozího majitele a výtvarníka Petra Hebera a expozice grafických listů kontroverzního a francouzského umělce Tomiho Ungerera.

Etapa I.

Věž před r. 1631

Počátky Jičínského vodovodu - původní dřevěná vodárenská věž - rybník Kníže a Hořejší mlýn - Mikuláš Trčka - požáry Jičina - investice Albrechta z Valdštejna

První zmínky o vodárenské věži souvisí s vrchnostenským vodovodem rodu Trčků. Dřevěným potrubím se již před rokem 1502 nejspíše vedla voda do městské kašny na náměstí. Nemohla ale téct samospádem, vzhledem k morfologii terénu, kvůli tlaku potřebovala alespoň jednoduchou vodní věž. Je tedy velice pravděpodobné že věž již v tu dobu stála, byla však nejspíše dřevěná, hrázďená. Taková stavba, která svojí podobou skeletovité dřevěné konstrukce vyplněné nejspíš hliněnou mazaninou, jako tomu bylo obvyklé v té době na jiných vodárnách (z), např. některých pražských, sloužila výhradně svému účelu a nabývala architektonické formy ryze utilitární. Vyloučena není ani její roubená podoba, ta by však byla příliš nákladná na tento typ věžovité stavby.

Zajímavé zmínky se datují k roku 1543, které uvádějí již stojící Věž vodnou a její renesanční přestavbu. k tomuto roku tedy byla nejspíše přestavěna dřevěná roubená věž na kamennou stavbu s dřevěnými prvky. Nejednalo se ale o dnešní podobu. Zároveň úvahy některých historiků, že věž byla původně nižší až o polovinu, jsou jistě liché, neboť z hlediska analýzy výškových úrovní ve městě, polohy věže vůči náměstí, zámku apod. jasně vyplývá, že měla-li věž mít od prvopočátku smysl, musela i kvůli nutnému odečtení tlakových ztrát v potrubí vlivem tření (pokles hydrodynamické tlakové křivky) být odjakživa přibližně stejně vysoká jako dnes.

Věž byla vystavěna u mlýna přímo na hrázi rybníka Kníže. Mlynář jednak mohl obsluhovat zařízení vodárny, jednak byl především zajištěn pohon vodního kola, které díky soustrojí pump vytlačovalo vodu do nádrže v nejvyšším patře věže. Tam se voda akumulovala a poté samospádem tekla do městské kašny. Jednalo se o vodu užitkovou, na praní a mytí nádobí. Voda pitná byla ve městě získávána z obecních studní.

Obrovský požár Jičina v roce 1589 znamenal pro věž vážné poškození, je uváděna ve výčtu nejvýznamnějších městských staveb, pro které měl požár zhoubné následky. Proto došlo v roce 1602 k její pravděpodobně alespoň provizorní opravě, byla upravena či dostavěna. Za vlády Albrechta z Valdštejna pak byly díky němu zahájeny práce na nové honosné věži. Pro Valdštejna a jeho velkolepé plány byla samozřejmě jednou z klíčových staveb. Investoval do ní značné prostředky, 500 zl., a snažil se i stavbu urychlit. Šlo už samozřejmě o kamennou, trvalou stavbu, na přelomu pozdní gotiky a renesance...

Etapa II.

Věž od r. 1631 do r. 1845

Výstavba Valdštejnovy renesanční vodárny - sgrafita - klenot města - technologie a vodárenské zařízení - grafiky a vyobrazení Jičina - popis ustálené podoby věže

Stavební práce byly zahájeny na jaře 1631 a hrubá stavba byla již v létě dokončena. Prameny uvádějí i popohánění stavebních činností. Sám Valdštejn stavbu kontroloval a dohlížen na ní. Popohánění stavby, o kterých se ze zmínek dovídáme, souvisí spíše s dokončováním prací na rekonstrukci a pokládce dřevěných trub vodovodu ve městě, věž byla již pravděpodobně skoro hotova. Celá byla omítnuta a pokryta sgrafity. Na jednom místě se dochoval nápis "Lukass 1631", který byl objeven v roce 1917 a sejmut pro muzejní účely. v roce 1649 se pak ještě hovoří o neprodleném dostavění vodárny, věž byla pravděpodobně ještě jednou a prakticky naposledy významně opravena či možná i pozměněna. Tím je završena hlavní stavební činnost na věži a z roku 1631 (a 1649) se nám podoba věže - její hlavní hmotové řešení - zachovala dodnes. Vodárna byla klenotem města. Nejen je smyslu architektonickém, ale i čistě praktickém.

Věž byla čtvercového půdorysu s kamennými zdmi, střechou šindelovou. v každém patře byla pravděpodobně čtveřice přisvětlovacích malých oken, během staletí však došlo k zazdění postupně asi poloviny z nich. Okna byla umístována vždy symetricky přímo na osu každého průčelí, původně pravděpodobně nebyla vůbec osazena výplněmi, nebyla zasklena. Jejich přísně symetrická poloha je jednak zcela praktická a účelová, jednak odpovídá době vzniku renesanční věže, a též dobovým vyobrazením. v tomto ohledu je tedy model Jičina prof. Šaldy zcela nepřesný, neboť ukazuje některá okna zdvojená, čemuž zcela nic ne nasvědčuje. Stejně tak je tomu s polohou vchodových dveří. Jediný vchod do věže byl do přízemí, dnešního suterénu, a to na jihozápadě. Úroveň terénu byla tehdy více ne o 1,5 m níže než dnes. Bylo by zcela neobvyklé, aby byl do věže od počátku i druhý vchod ze severovýchodu, jednak nebyl potřeba, jednak by vedl do poloviny výšky tehdejšího patra. Současný vchod z jihovýchodu samozřejmě neexistoval, jedná se o průraz z 90. let 20. století. Vnější vzhled věže byl elegantní renesanční, střídme zdobený sgrafity se zdůrazněním oken v podobě vrytých kvádrů. Od této doby (1631) věži pravděpodobně vévodila železná korouhev.

Vnitřní prostor věže byl zcela jistě po celou tuto epochu nečleněn žádnou klenbou, byl to jeden volný prostor, který měl v přízemí umístěno vodní výtlačné soustrojí a zároveň topeniště, které ohřívalo celý interiér věže a vše pokrývalo sazemi. Členění prostoru na patra bylo pouze provozně-obslužné, buď se jednalo o dřevěné trámové stropy osazené na ozuby zdí (úskoky světlosti) s otvory pro stoupající kouř věží a propojujícími jednoduchými strmými schodišti, a nebo pravděpodobněji bylo patrování provedeno pouze formou dřevěných trámů osazených na zmíněné ozuby, což je patrné z výkresů, a tyto trámy měly pouze v konkrétních místech

pochozí dřevěné podesty, za kterých a na které vedly strmé žebříky. Podobné řešení prostoru vodáren se dochovalo dodnes na některých vodárenských věžích. Variantou by byla i samonosná konstrukce dřevěného lešení vestavěného do věže, tomu však nenasvědčuje existence ozubů (usazení stropů). v nejvyšším patře pak byla umístěna na trámovém stropě dřevěná nádrž na vodu, tzv. pánev, později vystlaná mědí či přímo vyměněna za měděnou. Kolem dokola byla pochozí podesta pro obsluhu, nejčastěji z počátku mlynáře ze sousedního mlýna, Hořejšího (Vodarského).

Kouř poté ze věže odcházel přímo horními okenními otvory a též vysoce pravděpodobně jako tomu bylo na některých tehdejších pražských vodárnách i speciálními vikýři v krovu a střeše. v fázi se tedy jednalo o otevřený oheň v přízemí, který musel ohřívat především nádrž s vodou, aby nezamrzala (soustrojí a trubní rozvody ohroženy nebyly, neboť v nich voda kolovala neustále), který byl v pozdějších dobách této etapy (1631 až 1845) nahrazen primitivními kamny, též bez komína, které "udily" celý prostor...

Ze zmíněné nádrže (pánve) se voda rozváděla do městské kašny, později kašen, dřevěným v zemi uloženým trubním systémem. Musela překonat celkem značné převýšení (cca 6 až 13 m), tedy byla natlakována a mohla proto z obecních kašen ve městě téct proudem. Dvojice trub procházela věží svisle, jedna byla výtlačná, jedna příváděcí. Obě vedly buď při stěně věže, ke které byly kotveny, či podél trámů stropů, nejprve se jednalo o dřevěné vodovodní potrubí, později železné.

Samotné vodní soustrojí pak sestávalo ze dvojice tlakových pump a vačkových disků, které byly namontovány na hřídel a tedy převáděly rotační pohyb vodního kola a hřídele na pohyb translační, který umožnil pumpovat vodu vzhůru.

Ke věži přiléhala ze severozápadu až do první půlky 20. století tzv. lednice, přízemní přístavek se šikmou střechou, místnost pro vodní kolo. Sem byla vháněna poměrně čistá říční voda skrz hráz rybníka Kníže, svedena byla z náhonu do žlabu, ze kterého padala na lopatkové dřevěné vodní kolo, které svou silou uvádělo v činnost díky propojené hřídeli soustrojí ve věži.

Jičínská vodárenská věž měla (a má) ale jedno velké specifikum a výjimečnost. Veskrze všechny vodárenské věže totiž využívaly k pohonu říční vodu, kterou ale zároveň samy čerpaly do nádrže a využívaly jako zdroj, buď díky přívodnímu otvoru a jímce přímo ve věži, a nebo čerpáním z řeky mimo samotnou vodárenskou věž. Tato věž má ale zcela ojediněle zachování přímo pod sebou studnu. Na jejím dně vyvěrají a vyvěraly hned dva prameny. Z této studny, dnes přístupné přímo ze suterénu věže, hluboké asi 6 metrů, se čerpala voda, která byla tedy mnohem kvalitnější než voda říční. Záhy ale svou vydatností však přestala stačit a došlo k proražení speciálního šikmého vodního tunelu, který spojil místnost s vodním kolem a studnu, takže při nedostatku vody ve studni mlynář pouhým otevřením stavidla doplnil vodu ve studni o říční vodu. Předpokládáme, že k tomu pak již docházelo zcela běžně a tedy že do studny byla vháněna říční voda prakticky permanentně, aby zajistila dostatečnou kapacitu vodním pumpám, tedy městským kašnám. Proto by bylo vhodnější o studni v pozdějších fázích vývoje věže hovořit jako o jímce.

etapa III.

Věž od r. 1845 do r. 1876

Popis věže - oprava pump pražským mechanikem Romualdem Božkem - stavební úpravy a nová půlkruhová klenba - protipožární hledisko

Z roku 1838 se nám zachoval důležitý popis věže, díky kterému víme spoustu věcí a můžeme datovat následné stavební úpravy. Jednou z nich je na příklad dnes již neexistující klenba, která byla vyžděna nutně až po tomto roce. Tento klíčový a podrobný popis věže, hovořící o zánovních pumpách a dobrém stavu vodního kola, zároveň ale poznamenávající špatný stav zdi a krytiny a poukazující na nutnost nových kamen a zasklení, lze považovat za klíčový pro další stavební úpravy. Mohl být na příklad objednán a proveden jako zjištění stavu objektu před plánovanou obnovou a stavebními úpravami.

V roce 1845 prováděl Romuald Božek opravu pump. Přímo on si mohl vyžádat i výkres stavu, který se nám dochoval, ve kterém se klenba ještě nevyskytuje, neboť se jedná o zaměření před opravou. Co se tedy mohlo odehrát po roce 1845? Došlo k plánované opravě tlakostroje, k čemuž byl využit i zmíněný plán, za účelem zvýšení efektivnosti vodních pump v závislosti na rozvoji města 19. století. Na základě provedených analýz a zjištění o stavu věže z roku 1838 pak velice pravděpodobně v souvislosti s opravou zařízení došlo i k důležité stavební úpravě, tedy vyklenutí nové půlkruhové klenby do prostoru tehdejšího 1. patra, dnešního přízemí. Jejím důvodem bylo především již vědomí požárního rizika a vyspělé techniky k jeho zvládnutí, zároveň možná inspirace jinými stavbami tohoto typu. Klenba tedy jasně oddělila prostor přízemí s tlakovým soustrojím a topeništěm od k požáru náchylných dřevěných trámových stropů vyšších pater. Předpokládáme, že ve vrchlíku klenby byl otvor, kterým se přepouštěl teplý vzduch do vyšších pater. Vznikla tedy jakási výhřevná kapsa teplého vzduchu v této klenbě, která pak zcela kontrolovatelně mohla vyhřívat celý prostor věže, však již bez požárního rizika jisker a též s usměrněným tokem tepla. Tato klenba je zachycena na výkresu, který datujeme do přelomu 19. a 20. století, tehdy byla však záhy po jejím vyobrazení na výkrese stržena, neboť vadila adaptaci věže na transformační stanici. Její vznik nejlépe odpovídá právě i jejím tvarem a okolnostmi do druhé poloviny 19. stol., tedy do souvislostí těchto oprav.

Zároveň byl pravděpodobně snesen trámový strop nad tehdejším přízemím a nejspíše nahrazen jen delším schodištěm či žebříkem, vedoucím skrz jiný otvor v této klenbě pro příležitostnou lidskou obsluhu vodní nádrže. Jednalo se v této fázi tedy již ne o otevřený oheň nebo primitivní kamna v přízemí, ale předpokládáme již vyspělá železná kamna, avšak stále ještě s dymným provozem. Na tahová kamna přechází většina domácností v českých zemích až během druhé poloviny 19. století a jičínská věž není výjimkou (viz následující etapa).

etapa IV.

Věž od r. 1876 do r. 1924

Třetí kašna v Jičíně - silnější trojčerpadelový stroj ve věži - oddělení provozů další klenbou - změna systému vytápění - nový vchod na druhé straně - plánování filtrů - hledání nových pramenů - ztráta účelu věže - poslední hodnotná fáze - počátky památkové péče

Z hlediska stavebního vývoje a změn týkajících se této památky velice divokou epochu odstartoval rok 1875, kdy byl narýsován na základě poptávky města plán k vybudování trojčerpadelového stroje místo stávající dvoučerpadelové pumpy. O rok později se skutečně vše uskutečnilo a vodárna zásadním způsobem zvýšila svůj výkon. To samozřejmě nebyla náhoda. Souviselo to s rozvojem jičínského Valdického předměstí a novou kašnou za sochou nejsv. Trojice. Aby byl tlak dostatečný i pro tuto třetí obecní kašnu, musela vodárna zvýšit průtok výtlačným i zásobovacím vodovodním řadem.

V této době, v poslední třetině 19. století, zároveň nejspíše došlo k dalšímu navedení terénu. Zároveň se již uplatňuje v celé zemi systém tahových kamen pro vytápění budov, který nahrazuje dymné provozy. Všechny tyto indicie nasvědčují tomu, že právě v souvislosti s pořízením zánovního výkonného tlakostroje byla ve věži vyklenuta další klenba, plochá. Ta skutečně svojí formou zcela odpovídá 2. polovině 19. stol. Dodnes existuje a tvoří strop dnešního suterénu, tehdejšímu přízemí s vodními pumpami, a tedy podlahu dnešního přízemí, stávajícího prvního patra. Prakticky tedy tato klenba rozdělila zaklenutý prostor výškově přibližně napůl. Zároveň byl nově proražen vchod přímo do tohoto vzniklého patra, přímo od silnice, ze severovýchodu. Ostění bylo osazeno nové, dveře se dle dobových vyobrazení otvíraly ven, což bylo neobvyklé, ale potvrzuje to existenci stávající půlkruhové klenby, která by otevírání vadila.

Ve druhé půlce 70. let 19. století měl tento uskutečněný stavební záměr za cíl především oddělení dvou již neslučitelných provozů. Jedním provozem byl technologicky náročný a specifický mechanismus nového tlakostroje, který již vyžadoval odbornou občasnou kontrolu specialisty mechanika, zároveň dle výkresů neměl příliš nároků výškových, a mohl se tedy pod novou klenbu vejít. Zato měl ale mnohem větší nároky plošné. Současně s ním totiž došlo k průrazu vodního tunelu mezi místností s vodními koly a suterénem vodárny, aby se zajistil mnohem vydatnější přítok vody přímo pod čerpací stroj. Ten navíc sám byl mnohem širší a proto by se sem už ani kamna nevešla. Zároveň byly nové stroje již opravdu citlivé na znečištění a bylo-li možné topeniště přesunout jinam, rozhodně by to mechanici uvítali. Tím druhým provozem ve vodárně pak bylo vytápění. To mělo naopak zcela jiné požadavky. Obsluhovalo se mnohem častěji než stroje (v zimním období denně), ale stačil na to obecní

topič či mlynář. Přísun paliva, dřeva, byl však mnohem praktičtější již po rovině, nových vchodem.

Ze všech těchto úvah a faktů pak vyplývá následující. v této době došlo ve vodárně ke klíčové změně, a to k diferenciaci prostor dle práva přístupu. Spodní hůře dostupnou část (po navezení terénu již po schodech dolů) obsluhoval mechanik specialista, voda ve studni (jímce) a zánovní tlakostroj byly zcela chráněny před sazemi, stroj mohl využít po rekonstrukci mnohem více místa, které opravdu potřeboval. Na okraj je třeba říci zajímavou skutečnost, a to že když plánovali a projektovali inženýři nové soustrojí a přívod vody pod něj, zcela ve výkresech ignorovali stávající studnu. Byla totiž v tuto chvíli po průrazu vodního tunelu se stálou hladinou říční vody tak zanedbatelným zdrojem, že se jí vůbec nezabývali. Předpokládáme, že studna byla od té doby zakryta, neboť se nacházela mimo požadovanou polohu vodního zdroje. Nová hřidel totiž byla umístěna asi o půl metru níže a půl metru jižněji než stávající hřidel. Musel být proražen tedy i otvor pro ní, starý byl zazděn, což je dodnes jasně patrné. Tím se celé soustrojí dostalo blíže ke stěně a zároveň blíže novému vodnímu tunelu a žlabu s jímkou pro trojici zánovních pump. Je dost možné, že toto posunutí hřidele v souvislosti se zvýšením výkonu bylo vyžádáno i možným zvětšením vodního kola, jeho síly, které by bylo možné právě díky posunu hřidele (vykopání hlubšího vývařiče pod vodním kolem za současného zachování stropu i střechy místnosti pro vodní kolo).

Vrátíme-li se k rozdělení práva přístupu, tím druhým, lépe přístupným prostorem, bylo nově vzniklé patro, dnešní přízemí, kterému tak již od tohoto okamžiku lze dispozičně říkat. Tento prostor byl dosažitelný pro denní obsluhu a příkládání do nového topeniště, aniž by saze a nečistoty ohrožovaly čistotu vody nebo strojů. Předpokládáme, že po roce 1876 byla v tomto místě zřízena nová tahová kamna s komínem přímo v západním rohu věže. Vymetací otvor s patkou komína (založení komína) bylo samozřejmě umístěno na pevném základu, v suterénu; komín tedy prošel klenbou, která se obestavěla ve stejnou dobu kolem něj. Toto komínové těleso skutečně dodnes v suterénu existuje. v přízemí se pak do něj napojila tahová kamna, která vytápěla celý prostor pod polokruhovou klenbou a tedy i díky otvoru v ní pak celý prostor věže. Jak již bylo řečeno, místnost s tlakostrojem nebylo nutné vytápět, neboť tam bylo vše v neustálém pohybu. Z důvodu požadovaného tahu v komíně byl tento tedy protažen skrz půlkruhovou klenbu a asi metr nad ní pak vyústil skrz zeď kolmo ven. Na dobových vyobrazeních a fotografiích po přelomu století skutečně můžeme nalézt jasnou černou kruhovou díru, s typicky vytékajícími sazemi, tedy stav, kdy již byla krátká kouřová trubka demontována (v době kdy vodárna ztratila svůj účel).

Co dnes již nemůžeme přesně říci je, kdy byla snesena půlkruhová klenba. Mohlo to být v této době, neboť tahová kamna již nepotřebovala z požárního hlediska přepouštění teploty vzduchu skrz kamennou klenbu. Zároveň ale pro tak razantní demolici nemusel být důvod, nebyla-li nutná. Proto je reálnější její datace do 20. let 20. stol. v souvislosti s výstavbou transformátoru a elektrických zařízení.

Již od osmdesátých let 19. stol. se začínají s rozvíjejícím se městem objevovat názory na vybudování nového vodovodu s novou silnější vodárnou, tentokrát však již s pitnou vodou a rozvedem vodovodních přípojek až do domů, ne jen kašen. To nastalo až v roce 1907. Byl vybudován vodovod ze Studeňan a nová vodovodní síť. Stará vodárna tedy definitivně ztrácí svůj původní účel...

Rok 1907 byl tedy na základě zjištěných poznatků stanoven jako referenční, tedy jako poslední hodnotná fáze tohoto objektu, stav hodný k respektování. Veškeré další stavební úpravy ve 20. a 21. století tedy budou posuzovány a hodnoceny jako zásahy (stavební úpravy trafostanice, poté galerie a nyní bytu).

Od 80. let do roku 1907 ale uplynulo skoro čtvrt století a vodárna ještě samozřejmě fungovala. Byť celá tato doba byla věnována především rozborům vody a vydatnosti pramenů v širokém okolí a budování paralelní sítě vodovodu, v roce 1894 se ještě vylepšovala dle dostupných plánů i stará vodárna. Existují plány na filtrační zařízení z tohoto roku, aby se zvýšila kvalita vody. Mělo jít o dva pískové filtrační rezervoáry, střídavě čistící říční vodu před jejím vyčerpáním do nádrže. Vše ale nasvědčuje tomu, že se tento projekt neuskutečnil, a že byl jen jedním z řady "neuskutečněných vynálezů" přelomu 19. a 20. stol. Dle jičínských novin z roku 1899 byla ale kvalita vody opravdu špatná, v kašnách jí často bylo úplné minimum. Když přišlo suché léto, voda nestačila ani otáčet vodním kolem a pohánět tlakostroj. Nový vodovod byl nutností...

V roce 1909 se vážně uvažovalo o zbourání věže. Jen díky osvědčené iniciativě jičínské inteligence se tomu tak nestalo a věž byla zachována. Objevují se již známky památkové ochrany. Stavba je hodnocena v kontextu okolí, mluví se o jejím významu pro ráz okolí, malebnost celku této části města, dokumentu stavební periody, tedy o pojmech nám dnes zcela běžných. k plánovanému snesení věže se pak vyjadřovali i konzervátoři (památkáři) z Prahy. Nedlouho poté byla objevena i sgrafita z roku 1631 a navržena k sejmutí a uchování v muzeích.

Na počátku 20. let pak město rozprodávalo vodárenské vybavení, již nepotřebné, a začínalo se s projektováním nového využití věže jako jedna z transformačních stanic při elektrifikaci Jičína. Tohoto procesu se již zcela aktivně účastní přímo Konzervátor Ministerstva školství a národní osvěty prof. Martínek. Povoluje adaptaci na transformátor, ale pouze za podmínek, že se nezmění vnější vzhled ani vnitřní členění. Dnes již víme, že toho rozhodnutí zcela jistě nebylo dodrženo, a to alespoň v jedné z těchto podmínek...

etapa V.

Věž od r. 1924 do r. 1993

Přestavba věže na jiné zařízení - elektrifikace Jičína - stavební zásahy a jejich hodnocení - nová i stará okna - věž ladem celou druhou půlku 20. století

Od roku 1923 byly v plném proudu projektové přípravy elektrifikace Jičína, za jejímž účelem byla zřízena trojice nových trafostanic a též na další upravena vodárenská věž. Během následujícího roku pak došlo ke stavebním činnostem a roku 1925 se již elektrifikační soustava jako celek kolaudovala. Pravděpodobně ve 40. letech došlo k výměně krytiny, šindel byla nahrazena břidlicí. s tím mohlo souviset i posílení či úprava krovu věže. v 50. letech minulého století ale věž dosloužila i jako transformační stanice a ležela prakticky ladem v nezměněné podobě až do roku 1993, kdy ji odkoupil úspěšný výtvarník Petr Heber, začal s odstraňováním elektrických zařízení a přebudováváním věže na galerii.

Na počátku 20. století již byly vodárenské technologie a součásti rozebrány a rozprodány, při přestavbě na transformační stanici v roce 1924 byly tedy v první řadě sneseny trámové stropy, podesty a žebříky. Zároveň předpokládáme, že došlo ke snesení starší půlkruhové klenby, a to i přes to, že nebylo povoleno rozhodnutím konzervátora. Je ale celkem pochopitelné, neboť zcela nemělo vliv na vnější vzhled a zároveň při instalaci zařízení klenba zásadně překážela. Z hlediska památkové péče je však tento zásah do historické, byť nepůvodní, konstrukce přinejmenším diskutabilní. Existuje však ještě méně pravděpodobná varianta, a to že klenba byla odstraněna již dříve než v souvislosti s přestavbou na trafostanici, tedy pravděpodobně již na počátku 20. století. Nepodařilo se však dohledat přesvědčivé argumenty o tom, že by mělo snesení klenby v tu dobu nějaký důvod, byť mohlo souviset uvolněním místa při vyklízení věže a rozprodávání vodohospodářských zařízení. Mnohem pravděpodobnější je tedy datování této události časově až adaptaci věže na zcela odlišné využití.

Z hlediska památkové péče bylo umístění elektrotechnických zařízení a kabeláže nepodstatnou změnou, neboť byla demontovatelná, dočasná a do konstrukce a vzhledu věže nezasáhla trvale. Stavební úpravy týkající se okenních otvorů však je třeba hodnotit odděleně a důsledně. v první řadě došlo k zazdění dvou okenních otvorů v severozápadní stěně. Jejich důvodem bylo vytvoření rovného líce vnitřní zdi pro umístění kabeláže a elektrotechniky. Byly však dozděny tak, že ponechaly pohledovou niku z exteriéru v místech původních okenních otvorů, čímž ponechaly jasnou výpovědní hodnotu historie a architektonického čtení hmotového řešení objektu. Je třeba zaslepení těchto otvorů hodnotit jako maximálně šetrné z pohledu památkové ochrany.

Zcela opačný charakter pak ale mělo proražení nového otvoru horizontální orientace mezi tyto dva otvory v severozápadní stěně. Tento průraz sloužil pro vyvedení třech kabeláží, fází, z trafostanice ven na konzolu a jejich propojení s rozvodnou sítí vyšší kategorie. Poloha tohoto otvoru byla sice elegantně zvolena na ose symetrie fasády a zároveň přímo uprostřed mezi původními otvory, bohužel však zcela neodpovídá požadavkům tehdejší památkové péče na přeměnu věže na trafostanici, tedy že "její vnější vzhled i vnitřní rozdělení nebude nijak měněno". Naštěstí je tento zásah dnes jednoduše odstranitelný zadržím otvoru. Jeho ponechání by však byla velkou chybou zcela neslučitelnou s požadovanou výpovědní hodnotou stavu památky o její podobě v poslední hodnotné fázi, tedy r. 1907.

Zajímavou informací je skutečnost, že v původním výkrese se pravděpodobně nepočítalo se železobetonovým stropem ve 3. podlaží, ale že byl specifikován a navržen až rok po prvním výkrese trafostanice. Dochovaly se dodnes přímo statické výpočty pro tento strop. Jeho účel byl čistě provozní, technický, sloužil jako pracovní plošina při výstavbě a údržbě. Jedná se o čtveřici železobetonových trámů a na nich spočívající desce. v ní pak byly (jsou) dva otvory, jeden pro průchod kabeláže uprostřed severozápadní strany, a jeden pro výlez obsluhy a žebříku v jižním rohu. Mohutnost a důkladnost vykutaných kónických kapes ve zdivu, do kterých byla uložena výztuž a následně monoliticky vylita betonová směs, však jest krokem zcela nenávratným. Tento zásah, který mohl jistě být řešen různými i nehořlavými způsoby, jest asi nejvýznamnějším a nejproblematičtějším negativním zásahem do této nemovité památky. Nejenže zcela neodpovídá výše zmíněnému stanovisku památkářů, že vnitřní rozdělení nebude nijak měněno, protože nahrazení několika dřevěných trámů s jednoduchou podestou souvislou železobetonovou neprostupnou a neprůhlednou deskou, byť ve stejné niveletě, jest samozřejmě zcela zásadním zásahem, tak zároveň jest úpravou z reálného pohledu naprosto neodstranitelnou. Při snaze o její likvidaci by nepochybně nastalo porušení integrity celé stavby a byla by ohrožena statická stabilita všech zdí. Tento zásah, o kterém pravděpodobně nemusel ani nikdo z tehdejších dotčených orgánů státní zprávy mít následně přehled, lze kategorizovat jako vysoce nepůvodní, škodlivý a do budoucna neodstranitelný.

Těsně před touto vývojovou etapou, tedy asi 1909 až 1923, došlo bohužel ještě k demolici místnosti pro vodní kolo, tzv. lednice, která byla velmi výrazným a charakteristickým prvkem této stavby. Byla součástí funkčně, vizuálně i historicky spjatou s hlavní budovou vodárenské věže. Je proto škoda, že se nepodařilo tehdejšími iniciativám a inteligenci zachovat spolu s věží právě i tuto její původní část. Pravděpodobně byla rozebrána a použita jako stavební materiál v nedaleké vzdálenosti.

V průběhu 20. století, když byla věž opuštěná, došlo ke vniknutí cizích osob do prostoru suterénu a tento byl celý spolu i se studnou zcela zasypán odpadem, harampádím, sutí. Vše se ale podařilo v další fázi vyčistit a obnovit.

etapa VI.

Věž od r. 1993 do r. 2013

Petr Heber kupuje od města věž - postupné kroky renovace - nový vchod do věže
- první výstava - snaha o záchranu krovu

V roce 1992 dalo město opravit střechu, konkrétněji pouze krytinu, která byla dlouho ve špatném stavu a do věže zatékalo. Břidlicovou krytinu nahradil červený na koso kladený eternit. Tím se zamezilo dalšímu zatékání do krovu a interiéru, bohužel ale nebyly provedeny průzkumy stavu krovu, který byl s největší pravděpodobností ještě barokní, a v tu dobu kvůli dlouhodobému zatékání byl již značně namáhán.

Na rok 1993 čekala Valdštejnova vodárenská věž už hodně dlouho dobu. Od města ji koupil všestranný umělec a uznávaný výtvarník Petr Heber. Jeho cíl byl jasný. Chtěl tuto kulturní památku oživit, povýšit její význam ze zapomenuté chátrající budovy na objekt přesahujícího významu, pulsující místo setkávání, dění a kultury. Jeho vizí byla útulná galerie Na Hrázi a tu se mu skutečně podařilo uskutečnit.

Začal postupně likvidovat elektrotechnická zařízení, která zde stála celé 20. století. Vyboural transformátor, kabely, žebřík a provizorní příčky mezi kójeji na materiál v přízemí. v suterénu vyčistil hlubokou studnu (jímku) a po staletích byl tak prvním člověkem, který stanul na jejím dně a prokázal její skutečnou hloubku (6 metrů).

Pan Heber celou dobu postupoval v součinnosti s památkovým úřadem a získával na renovaci i finanční prostředky od státu. Je třeba však z hlediska památkové péče říci, že veškeré jeho kroky, ať už jsou dnes hodnoceny pozitivně či nikoli, byly v této době a pro tento účel vždy přínosem a díky nim tato památka začala znovu dýchat, znovu žít svým vlastním životem... Nebýt jeho iniciativy, věž by další desetiletí dále chátrala a trpěla. Místo toho však se stala malým fenoménem, znovuobjeveným symbolem Jičína, emblematickou památkou.

Stavební práce začaly v dubnu roku 1993 a zaměřovaly se kromě zmíněných demontáží především zpočátku na přízemí. Zde bylo vybudováno WC se zázemím, provedena nová dlažba. v září tohoto roku bylo již vše hotovo a mohla se zde konat první slavnostní výstava. v tomto roce však došlo ještě k jedné zásadní stavební změně, a to k zazdění stávajícího vchodu do přízemí a proražení nového vchodu směrem k městu, z jihovýchodu. Bylo použito 4 ocelových válcovaných profilů i 240. Díky tomu bylo možné předprostor věže, nacházející se na zbytkové trojúhelníkové ploše před ní, přebudovat na zahrádku s posezením, rostlinami, oplocením a dlažbou, s příležitostnou možností i zde vystavovat umělecká díla. Byť měl tento nový vchod naprosto pozitivní vliv na využívání tohoto prostoru, na jeho sepjetí s věží, na mnohem příjemnější a bezpečnější přístup k věži, je nutno jej hodnotit opravdu jako zcela nepůvodní

a zcela měnící orientaci budovy. Změnou vstupního portálu se budova "pootočila", naprosto se změnilo urbanistické čtení jejího front a back. Celá věž se tím jakoby odvrátila od toho nejdůležitějšího, tedy vody, rybníka Kníže, kvůli čemuž zde vůbec byla vystavěna. i přes toto nepříznivé hodnocení popsaneho zásahu je ale na druhou stranu potřeba vyzdvihnout výše zmíněné kvality tohoto rozhodnutí a především fakt, že "otočila-li" se věž, obrátila se tak především k městu, k Jičínu, k lidem... a to ve výsledku převažuje hodnocení tohoto diskutabilního řešení ve prospěch rozhodnutí Petra Hebera a pracovníků památkového úřadu, kteří tuto změnu povolili.

V suterénu, v místě přímo nad studnou a u původního tlakostroje, vybuďoval Petr Heber vinárnu, skromný podnik pro večerní posezení nejen svých přátel. To obnášelo malou změnu dispozice, tedy příčku pro WC, barový pult, posezení, částečné zakrytí studny. Veškeré tyto změny byly dočasné a nijak nezasáhly do této kulturní památky.

V roce 1994 pak postupoval výtvarník s další obnovou vyšších částí věže a jeho pozomost se zaměřila na 1. patro. Doteď volný prostor, který z přízemí vrcholil až novým železobetonovým stropem, byl rozčleněn na dvě patra, dle původního patrování. Byl využit odskok světlosti ve stěně, původní ozub, na kterém spočívaly dříve trámy. Nový strop byl vytvořen z povalů, kladených těsně vedle sebe. Tento způsob lze samozřejmě hodnotit jako zcela vhodný a adekvátní, pro stavbu neinvazivní a obnovující historické členění vnitřního prostoru objektu. Na tento strop do prvního patra pak bylo vybudováno schodiště. První patro tedy mohlo začít sloužit jako zamýšlený depozitář, později i jako rozšíření výstavní plochy přízemí.

Tentýž rok byl památkovým úřadem vypracován návrh obnovy fasády včetně stanovení barevnosti, a to i přes počáteční nesouhlas Petra Hebera, který chtěl ponechat věž neomítnutou, kamennou. v tuto dobu byly totiž omítky již z naprosté většiny nedochované a opadané, věž byla podoby kamenné. Bohužel z rozhodnutí památkářů byla věž nově omítnuta, i přes velice diskutabilní stanovení požadované podoby fasád věže. Tato podoba je patrná dodnes. Zvýraznění nárožních pilastrů a říms krémově šedou barvou je vysoce pravděpodobně pouze uměleckým přáním zpracovatele dokumentace a žádná dobová vyobrazení nenasvědčují tomu, že by tento krok byl návratem k nějakému stavu fasády v minulosti. Pokud ano, jednalo se jen o novodobou úpravu a nátěr z průběhu 20. stol. Z tohoto pohledu je třeba říci, že tato podoba omítnutí je velmi nepůvodní a neodpovídá dřívějšímu dojmu z hmoty objektu jakožto čisté kvádrovitě stavby s jemným zdůrazněním okenních otvorů. Mnohem šťastnější řešení by bylo jednobarevné bílé omítnutí, nikoli v kombinaci s šedým zdůrazněním pilastrů na nároží. Dokonce lze souhlasit s původním návrhem Petra Hebera na odstranění zbytků tehdejších omítek a ponechání stavby odkryté, kamenné, pouze s omítnutými šambránami kolem oken, z čehož by byla i nejnázorněji patrná stopa času a stavebně historický vývoj objektu...

Následujícího roku byla pozornost soustředěna na nejvyšší část věže, nejprve místnost ve 3. podlaží (2. patře), jejíž podlahu tvořila a tvoří novodobá železobetonová deska z doby trafostanice. Ta byla přebudována na světničku, příležitostný letní byt. Došlo k dostavbě příček,

WC a koupelny, též k zasklení největšího otvoru pro elektrotechnické zařízení skleněnou mozaikou. Majitel zde nebydlel, pouze příležitostně, světničku někdy pronajímal na nocleh či půjčoval svým přátelům. Tyto zásahy byly zcela v pořádku z hlediska péče o památku, problematičtější je však nově zbudovaný strop, nebo lépe řečeno podhled této místnosti. Kvůli zateplení, a proto, že nebyl zdalekapotřebný celý spojitý prostor 3. a 4. podlaží v celé své výšce, se rozhodl Petr Heber rozdělit prostor na dvě části, spodní světničku a horní nevyužívaný prostor. Proto vysekal do obvodové zdi naproti sobě dvě kapsy pro zhlaví trámu, který osadil půdorysně do poloviny místnosti. O něj pak našikmo opřel další sekundární trámky, které též vsadil do nově vysekaných kapes v bočních zdech věže. Na tuto konstrukci mohl pak naklást tepelnou izolaci. Tento zásah je třeba hodnotit jako ne příliš zdařilý, především kvůli mnohosti možností, které se nabízely, aniž by vyžadovaly takto razantní zasahování do obvodových zdí. Byť mají tyto zdi mocnost 80 až 100 cm, jakýkoli zásah, který není nevyhnutelný, je zcela zbytečné realizovat vzhledem k historické hodnotě kamenného zdiva a především dalšího, sic nepatrného, narušení statiky. Pro danou chvíli by tedy bylo nepochybně vhodnější kdyby se jednalo o odlehčenou konstrukci spočívající např. na několika úhelnících uchycených po obvodu zdí, či kdyby se tehdy podařilo najít na zdi úskok, který sloužil v minulosti pro osazení trámů pro nejvyšší patro věže a byl v poté dozděn, a využit pro záseky trámů nepůvodní dozdívky.

V devadesátých letech byl krov i po výměně krytiny v tak špatném stavu, že neustále klesal. Ani dodatečné kleštiny pravděpodobně ze druhé půlky 20. století nezabránilly sedání středového sloupku až došlo k jejich naštipnutí o destrukci. Celá jihozápadní partie krovu byla tak poškozena hnilobou, že prakticky neexistovala zhlaví trojice hlavních trámů. Petr Heber se proto snažil krov v roce 1995 zachránit tím, že zasekal do zdiva kapsy pro nové podpůrné trámy. Takovéto čtyři trámy pak v kolmém směru osadil pod propadající se barokní či pozdně barokní krov a mezery vyplnil montážní pěnou. Vzhledem k tomu, že nebyly peníze ani možnosti vyheverování krovu do původní polohy a protézování uhnílych zhlaví trámů, tedy celková sanace krovu, bylo toto řešení jako provizorium jediné možné, i přes to, že pozvolnému sesouvání krovu by jistě nezabránilo (vůle mezi trámy, vlivy prohnutí a dotvarování, nulová únosnost vrstvy montážní pěny apod.). Do značné míry se tedy jednalo o pocitové zajištění bezpečnosti osob a majitele ve věži. Stavební zásah a zasekávání trámů do oblasti korunní římsy, která je už tak dosti oslabená, je vždy velice komplikované a nebezpečné. v tomto případě však nebylo příliš vyhnutí a je nutné tento zásah klasifikovat do kategorie vynucených a nevyhnutelných, neboť došlo-li by ke katastrofálnímu zřícení krovu dovnitř věže, mohlo to mít následky v podobě obětí na životech a samozřejmě vysoce pravděpodobně i zásadní poškození celé horní partie věže, římsy a zdí.

Skoro 20 let provozoval Petr Heber galerii Na Hrázi, hostil v ní desítky výstav, pořádal večírky a setkání ve vinárně ve sklepení. Po roce 2008 ale již nemohl dál financovat nákladný provoz věže a rozhodl se jí prodat. Během své epochy však stačil věž zachránit a najít pro ní nové využití, které pomohlo nejen památce samotné, ale i městu Jičín a jeho obyvatelům.

etapa VII.

Věž od r. 2014

Noví majitelé kupují Věž - první možnost architektů ovlivnit vzhled památky
- adaptace věže na apartmán s galerií

Investice nových majitelů měla zcela klíčový vliv na budoucnost této památky z hlediska památkové péče. Podařilo se obnovit střechu i krov a tím se věž zachránila. Původně plánovaná sanace krovu a náhrada jeho zničených částí protézami se nakonec ukázala jako nereálná, neboť poškození bylo mnohem závažnější, než se předpokládalo. Proto bylo po konzultaci a vyjádření NPÚ, územního pracoviště v Josefově, rozhodnuto o snesení celého poškozeného krovu a jeho nahrazení krovem novým. Z památkového hlediska byl vyžadován stejný tvar, zachování námětků a středového sloupku.

Stavba získala nový krov, střechu a rozvody TZB, dále osazení trámů do nového nejvyššího patra věže. V 1. NP byly vybudovány nové schody na téže místě, kde stávaly i v galerii, malá šatna a WC, toto patro slouží jako vstupní hala. 2. NP je zařízeno jako obývací salonek. Z tohoto prostoru pak vede pohledově se uplatňující dřevěné schodiště do 3. NP, tedy skrz novodobý železobetonový strop. Za tímto účelem již byl rozšířen stávající otvor v ŽB desce na rozměr celého pole od líce zdi až po líce trámů. 3. NP pak je zařízeno jako otevřená koupelna s WC, ze které vede při jihozápadní zdi nové minimalistické schodiště do 4. NP, ložnice majitele, která je otevřená až do krovu. Jedná se tedy o zateplené podkroví. Krov je v tomto případě usazen na korunu zdi, není tedy již jeho součástí zazděná pozednice a vnořená záhlaví trámů.

Celá adaptace věže je řešena maximálně jednoduše, neinvazivně. Tato minimalistická architektura nejenže plně odpovídá historické podobě stavební památky, její působení ještě podtrhuje. Veškeré zásahy jsou konány pouze s vědomím jejich dočasnosti a v případě potřeby snadné náhrady jiným řešením či další architektonickou adaptací v případě požadované změny využití objektu. Z hlediska památkové péče architektonický návrh obnovuje po generace ztracenou původní podobu objektu, a to přiznáním veškerých okenních otvorů, čímž celou stavbu jasně člení, zjemňuje a především sjednocuje její fasády, což je v případě hranolovité stavby čtvercového půdorysu zcela žádoucí.

Při osazování nových dřevěných trámů jako stropu mezi 3. a 4. NP autoři návrhu důsledně dbali předpokládané polohy dozděného odskoku a snažili se umístit trámový strop do pokud možno stejné nivelety, jakou mělo dno nádrže na vodu a tedy i nosné trámy její podpůrné konstrukce.

Architekti pak z hlediska památkového přístupu k fasádám nezůstali pouze u zjednodušené obnovy objektu jakožto návratu k podobě všech fasád do podoby 16. až 19. století, ale učinili

velmi důležité, byť na první pohled zcela nepatrné rozhodnutí. Rozhodli se ponechat nově proražený vchod z 90. let, tedy nevracet se k původní podobě věže z 19. století se vchodem ze SV strany od východu, tedy ponechali věž natočenou nikoli k vodě, ale k městu. Front budovy tedy přiznali jako novodobě chápaný směrem k Jičínu a lidem, nikoli k vodě a rybníku. To je zcela zásadní rozhodnutí urbanistické, z hlediska památkové péče zcela akceptovatelné, neboť poloha vchodu se v minulosti měnila již vícekrát dle aktuální etapy. Navíc se tím podtrhuje středová symetrie budovy, která může kolem své středové osy "v čase rotovat" právě s ohledem na aktuální využití. Toto rozhodnutí architektů, byť se zdá jako samozřejmé, je velmi cenné a dokresluje vysokou míru citlivého zacházení s architektonickým dílem.

Stejně tak poloha střešních oken byla půdorysně navržena s ohledem na středovou symetrii stavby, zároveň ale jejich poloha není uprostřed střechy, ale půdorysně ve zlatém řezu. Tato čtveřice střešních oken tedy vytváří jakýsi "větrník". Díky této drobné asymetrii na sebe střešní okna nestrhávají příliš pozornosti a díky tomu může být akcentována pozornost na samotnou hmotu stavby za současného perfektního prosvětlení interiéru vyšších partií i celé věže.

Legenda

Historie Věže je nerozlučně spjata s romantickou legendou **O smilném Janovi**, která podtrhuje *genia loci* a mystickou atmosféru tohoto místa

Za Valdštejnových časů se ve Věži scházela po setmění vlnadná rychtářovic dcera Anděla s urostlým katovským pacholkem Janem. Když jedné noci rychtář zjistil, že jeho dcera vychází potají z domu, vydal se skrytě za ní. Ve zdejším sklepení pak oba milence přistihl, "kterak spolu zprudka koštovali". Zhrzený otec jediným úderem rychtářského práva srazil Jana k zemi a jeho bezvládné tělo svrhl do sklepní studny. Neřestnou dceru hned druhého dne odvezl do ženského kláštera v Chotěšově. Po čase ji, údajně již polepšenou zbožnou výchovou, dobře provdal za obchodníka se sukem z Mladé Boleslavi. Avšak duch smilného Jana údajně ve studni stále přebývá. Za klokotavého sténání vyplavuje sklep studniční vodou ve snaze smýt svou vinu a dojít tak věčného klidu.

Je skutečností, že k záhadnému zaplavování věžního sklepení čas od času ještě donedávna docházelo. Naposledy nastalo v roce 2013, kdy hladina vody vystoupala až do výše 82 cm. Při poslední přestavbě proto bylo do studny zapuštěno výkonné samočinné čerpadlo a zřízen odtokový kanál, jenž účinně brání dalším nadpřirozeným vzedmutím vodní hladiny.

Závěr

Jičínská vodárenská věž je dokladem stavebního vývoje města v kontextu dějinných událostí, technické a technologické vyspělosti řemesel vodohospodářských a stavebních a estetické stavební produkce své doby. Stojí v různých podobách na svém místě více než 500 let; doufejme, že i nadále budou mít s ní co do činění jen dobří architekti, zodpovědní památkáři a především majitelé se správnými cíli a citem pro zacházení s takto cenným historickým dědictvím.

Konzultace a spolupráce

Ing. arch. Tomáš Efler, Ing. arch. Milena Hauserová, CSc.

Ústav památkové péče, Fakulta architektury ČVUT v Praze

Doc. Ing. Michael Rykl, Ph.D.

Ústav teorie a dějin architektury, Fakulta architektury ČVUT v Praze

PhDr. Eva Bílková

Státní okresní archiv Jičín, archivářka

PaedDr. Tamara Baudišová, Mgr. Martin Mezera

Oddělení státní památkové péče Městského úřadu Jičín

Ing. Jaroslav Jásek

Pražské vodovody a kanalizace, a.s., přední český odborník na vodárenství

Mgr. Barbora Klipcová, Mgr. Hana Fajstauerová

Regionální muzeum a galerie v Jičíně

Mgr. Eva Macková, Mgr. Petra Flokovičová

Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově

Ing. Robert Kořínek, Ph.D.

Společenstvo vodárenských věží

Ing. arch. Akad. arch. Petr Foglar, Ing. arch. Zuzana Foglarová

Atelier Foglar Architects, autoři návrhu adaptace Věže

Petr Heber

výtvarník, bývalý majitel Věže

Marcel a Stanislava Babczynští

současní majitelé Věže

Literatura, zdroje

Bílková Eva, Pod Valdickou branou, Jičín 2004, s. 34, 71

Francek Jindřich, Dějiny Jičína, Praha 2010

Heber Petr, Petr Heber autobiografie, Jičín 2012

Historický atlas měst České republiky, svazek č. 18 – Jičín, mapový list č. 34, Praha 2008

Jásek Jaroslav, Vodárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 2000

Jásek Jaroslav, Klenot města - Historický vývoj pražského vodárenství, VR Atelier, Praha 1997

Jásek Jaroslav, Beneš J., Pražské vodní věže, VR Atelier, Praha 2000

Jásek Jaroslav, Fiala M., Šítkovská vodárna a Karel Mělnický, Příbram 2004

Kaska František, Z říše věčného klidu. Rkp., kap. VIII, s. 79. Fond Kaska František, karton č. 1, inv. č. 3.

Klipcová Barbora, Výzkum GA ČR 404/09/2112, Arch., urb. a krajnotvorba frýdl. vévodství A. z Valdštejna

Kořínek Robert, Společenstvo vodárenských věží, <http://www.vodarenskeveze.cz/>

Mencl Jaroslav, Historická topografie města Jičína, část II, 1948-49

Menčík Ferdinand, Dějiny města Jičína - díl I., Jičín 1906

Morávek I., Wirth Zd., Waldštejnův Jičín, Praha 1946

Poche Emanuel, Umělecké památky Čech 1, Academia 1977

Regionální muzeum a galerie v Jičíně

Státní okresní archiv Jičín, Archiv města Jičína, karton č. 380-388

Valchářová Vladislava, Industriální topografie - Královéhradecký kraj, ČVUT v Praze 2012

Wagner Jaroslav, Jičín, Odeon 1975